



Wilde planten met waarde

FairWild: een label dat stevig wortel schiet

Sint-janskruid, duurzaam verzameld in Macedonië. Foto Fairwild

Wilde planten groeien en bloeien in de vrije natuur, zonder tussenkomst van de mens. Toch zijn ze verrassend belangrijk voor onze economie. Heel wat planten, zaden en vruchten worden verzameld voor toepassingen in de geneeskunde, de cosmetica- of de voedingsindustrie. Sinds enkele jaren zijn ook op dit terrein stappen gezet naar eerlijke handelspraktijken en certificering, met als doel zowel de biodiversiteit van de planten als de sociale ontwikkeling van de gemeenschappen die ze plukken en verzamelen.

De rijkdom van de natuur

Veel wilde planten zijn niet meer weg te denken uit ons leven. Ze zitten als ingrediënt in talloze producten: ze geven smaak aan voeding of drank, zorgen voor lekkere geuren in parfums of worden gebruikt als kleurmiddel. Maar het belangrijkste is ongetwijfeld de rol die ze spelen in de geneeskunde. Men schat dat globaal 50.000 tot 70.000 medicinale en aromatische plantensoorten worden gebruikt in tal van toepassingen, waarvan 15.000 gekend zijn voor hun heilzame werking. 3.000 daarvan worden internationaal verhandeld. In 2011 werd de jaarlijkse handel in farmaceutische planten alleen al geschat op een half miljoen ton, goed voor een waarde van \$ 2,2 miljard. Ongetwijfeld zijn er veel meer wilde plantensoorten die hun geheim nog niet prijs hebben gegeven.

Typisch voor veel van deze planten is dat ze afkomstig zijn uit meer afgelegen gebieden. Ze worden verzameld en geplukt door gemarginaliseerde bevolkingsgroepen. Voor miljoenen huishoudens betekent deze oogst en handel dan ook een erg belangrijke bron van inkomsten. Vaak zijn het vooral vrouwen die bij deze economische activiteit betrokken zijn.

De impact van de groeiende handel

De recente opmars van natuurlijke gezondheidsproducten in de westerse wereld – denken we maar aan kruidenthee of etherische oliën – doet het gebruik en de commercialisering van wilde planten sterk toenemen. Door de stijgende vraag, zowel vanuit de farmaceutische als vanuit de cosmetica-industrie, dreigen verschillende problemen te ontstaan.

- *Biodiversiteit verdwijnt*

Door overexploitatie, door de komst van meer invasieve planten en door de toenemende algemene pollutie van het milieu hebben een aantal wilde planten het moeilijk. Men schat dat in totaal 20% van alle plantensoorten wereldwijd met uitsterven wordt bedreigd. Daarbij ook heel wat aromatische en medicinale planten.

- *Oneerlijke handelspraktijken*

Bedrijven zetten gemeenschappen onder druk om meer te plukken maar betalen weinig. Het feit dat er tot voor kort nauwelijks regelgeving bestond voor de handel in wilde plantensoorten gaf hen vrij spel.

Internationale verdragen

In 1975 werd de eerste aanzet gegeven om de handel in bedreigde dieren en planten aan banden te leggen. Vandaag bepaalt **CITES** (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora) dat bijna 1000 wilde dier- en plantsoorten die met uitsterven bedreigd zijn niet meer gekocht of verkocht mogen worden. Voor ongeveer 35.000 soorten (waarvan 30.000 planten) zijn speciale vergunningen nodig.

Een andere belangrijke stap werd gezet tijdens de zogenaamde Earth Summit van de Verenigde Naties in Rio de Janeiro (1992). Daar keurden wereldleiders onder andere de **Conventie over Biologische Diversiteit** goed. Doel van dit verdrag is het behoud van biologische diversiteit en het duurzaam gebruik ervan. De conventie werd in 2000 aangevuld met het **Cartagena-Protocol** (over de veiligheid van genetisch gemodificeerde gewassen) en recent in 2010 met het **Nagoya-Protocol** (onder andere over de toegang tot en de eerlijke verdeling van genetische rijkdommen). Dit laatste Protocol is bedoeld als een toekomstig juridisch instrument dat 'gebruikerslanden' (meestal uit het rijke noorden) toegang verschaft tot natuurlijke rijkdommen van 'oorsprongslanden' (vaak in het arme zuiden) in ruil voor afspraken over een eerlijke verdeling van de opbrengsten.

Interessant is het feit dat het Protocol niet enkel over landen spreekt, maar ook over inheemse en lokale gemeenschappen. Hun traditionele kennis is immers vaak cruciaal voor de ontwikkeling van nieuwe producten in sectoren zoals farmacie, landbouw, cosmetica en biotechnologie. Talrijke gevallen van 'biopiraterij' bewijzen dat die kennis zelden wordt erkend of gehonoreerd. Zo vroeg en kreeg een Amerikaans bedrijf in 1994 vrij makkelijk een Europees patent voor een insecticide op basis van olie uit de zaden van de neemboom. Pas na jarenlange juridische strijd werd dit patent herroepen op basis van het feit dat de schimmelwerende werking van de neemboomzaden al eeuwenlang onderdeel uitmaakt van de Indische cultuur.

Op dit moment staan de principes van het Nagoya-Protocol op papier, maar zijn het ratificatieproces en de discussie over de praktische modaliteiten nog volop bezig. Een belangrijke vraag is bijvoorbeeld hoe ver de definitie van genetische rijkdom zal reiken. Chemische en farmaceutische bedrijven nemen meestal geen patent op de natuurlijke rijkdom zelf, maar op afgeleide, chemisch bewerkte producten. Bovendien zijn vele biotech-bedrijven gevestigd in de Verenigde Staten, een land dat zelfs het oorspronkelijke biodiversiteitsverdrag uit 1992 nog niet heeft geratificeerd.



Wilde look, verzameld in Bosnië. Foto Sladjana Bundalo



Zoethout, verzameld en gedroogd in Kazachstan. Foto Fairwild

FairWild of fair trade aangepast aan producten van de pluk

Een aantal organisaties hebben niet gewacht op dit trage, multilaterale proces om de handen uit de mouwen te steken. Samenwerking tussen de ngo's TRAFFIC (een wereldwijd netwerk actief rond de handel in wilde dieren en planten), WWF en IUCN (International Union for Conservation of Nature) leidde met de steun van de Duitse overheidssdienst BFN (Bundesamt für Naturschutz) tot een aantal criteria die een duurzame pluk van wilde planten garanderen. Daarnaast boog een werkgroep onder leiding van SIPPO (de Zwitserse overheidssdienst voor Importpromotie) zich over een reeks fairtradecriteria specifiek voor wilde planten.

In 2008 werd de **FairWild Foundation** opgericht om beide systemen samen te voegen en werd FairWild als certificeringssysteem op poten gezet. Dat leidde in 2010 tot de vernieuwde FairWildstandaard 2.0.

FairWild onder de loep

Het label FairWild kan toegekend worden aan organisaties en bedrijven die ingrediënten



- ◆ plukken of verzamelen
- ◆ opkopen, verwerken en verkopen

Het label is terug te vinden op producten gemaakt op basis van wilde planten zoals

- ◆ bessen en paddestoelen
- ◆ wilde vruchten, noten of zaden
- ◆ medicinale en aromatische planten

Producten met minstens 75% FairWildingrediënten mogen het logo dragen op een prominente plaats.

Producten met 20 tot 75% FairWildingrediënten mogen het logo dragen in een ondergeschikte positie.

Producten met minder dan 20% FairWildingrediënten mogen een vermelding dragen zonder logo.

De berekening is gebaseerd op het gewicht van het eindproduct, waarbij niet-plantaardige ingrediënten zoals water of zout niet in rekening worden gebracht.

Om aan de FairWildstandaard te voldoen, moeten de wilde planten geplukt of verzameld zijn op een duurzame manier, met behoud van de natuurlijke voorraden en zonder schadelijke milieu-impact.

De FairWildstandaard legt ook arbeidsvoorwaarden op. Werken moet gebeuren in eerlijke en gezonde omstandigheden, zonder discriminatie of kinderarbeid.

De wilde planten moeten verhandeld worden op basis van een contractuele relatie tussen plukker en koper en onder eerlijke handelsvoorwaarden, dat wil zeggen aan een eerlijke prijs en met fairtrade premie.

Bij de verkoop van de producten op basis van wilde planten is naast de kwaliteit ook de transparantie rond de kost en de verdeling van de opbrengsten over de hele keten van belang.

Bryony Morgan, Executive Officer van de FairWild Foundation, legt het verschil uit tussen klassieke fairtradelabels

en FairWild: "Een aantal gelijkenissen zijn evident: als koper van een gecertificeerd product ga je akkoord met een prijs die hoger ligt dan de marktprijs (in het geval van FairWild is dit 5%) en betaal je tegelijkertijd een premie die naar een fonds voor sociale ontwikkeling gaat.

Een eerste verschil is dat wij ons niet enkel concentreren op het Zuiden, maar dat we werkzaam zijn over de hele wereld.

Ten tweede hoeven de plukkers niet noodzakelijk verenigd te zijn in een coöperatie of een organisatie met vertegenwoordigers en voorzitters. Zij verkopen hun goederen meestal individueel of in kleine groepen aan bedrijven. Dat dit gebeurt via formele aankoopcontracten is wel essentieel. Voor het toekennen van het label en bij de controle kijken we dan ook vooral naar de condities van deze contracten. Hoe de plukkers zich verenigen maakt op zich niet uit. Enkel voor de besteding van de premie is dit belangrijk."

FairWildprimeur met Belgische steun

Eén van de projecten die met trots het FairWildlabel draagt, kreeg daarbij de steun van het Trade for Development Centre (TDC) van het Belgische ontwikkelingsagentschap. Het gaat om een plant die je hier niet meteen zou verwachten: cacao.

In het Boliviaanse deel van het Amazonebekken wonen de Yuracaré, een gemeenschap van jagers en plukkers. De pluk van wilde cacao in het woud is traditioneel één van hun activiteiten. Hun habitat wordt echter steeds meer bedreigd door ontbossing en door kolonisten die op zoek zijn naar vruchtbare gronden. Met de hulp van de nieuwe Boliviaanse grondwet die hen een aantal rechten geeft op hun 'oorspronkelijk gemeenschappelijk territorium' willen de Yuracaré hun levenswijze redden. Daarom richtte de Raad van de Yuracaré in 2011 ARCASY op, een vereniging van zo'n 150 boscacaoplukkers. Het doel was op zoek te gaan naar verkoopkanalen voor de wilde cacao en inkomsten voor de gemeenschap.

Eerlijke handel bleek al snel de beste optie en daarom ging ARCASY aankloppen bij Rainforest Exquisite Products SA (REPSA), een Boliviaans bedrijf dat reeds met paranoten, cacao en koffie actief is in het fairtradicircuit. Na wat studiewerk bleek FairWildcertificering echter een geschiktere piste. Voldoen aan de sociale criteria en de milieu- en kwaliteitseisen was geen evidentie, maar uiteindelijk verkreeg ARCASY in 2012 als eerste producent van wilde cacao het FairWildlabel.

TDC ondersteunde het hele proces financieel en volgt het project van nabij op. Josiane Droeghag, International Trade Officer voor het TDC, was onlangs ter plaatse: "Ondanks het label blijft het koffiedik kijken hoe het verder

zal lopen. De FairWildcertificering vereist dat de hele zone geïntegreerd wordt als 'wilde cacao boomgebied'. Dit betekent dat er niets meer gekapt mag worden. Het gebied staat echter ook bekend als 'kapwoudzone'. De producenten moeten nu zelf beslissen: doorgaan op de FairWildpiste, en dus de houtkap laten vallen, of toch kiezen voor bio- of fairtradicertificering waarbij ze wel nog houtproducten kunnen exploiteren."

Is er vraag naar wilde cacao op de Europese markt? Volgens Josiane Droeghag wel: "Bedoeling was dat de mensen van ARCASY op Biofach in Duitsland, de grootste biobeurs ter wereld, hun product zouden komen voorstellen. Jammer genoeg zijn ze daar omwille van visumproblemen niet geraakt. Ik heb wel een rondvraag gedaan bij de aanwezige chocolatiers en de uitkomst was verrassend positief. Zij relateerden wilde cacao meteen aan een beter imago, een sterkere smaak en een hogere nutritionele waarde."



Wilde cacao uit Bolivia. Foto BTC

Vliegende start

Begin 2013 werden wilde planten afkomstig uit zeven landen gebruikt in eindproducten met het FairWildlabel. Enkele voorbeelden: bladeren van braambessen en blauwe bessen uit Bosnië-Herzegovina, zoethout uit Kazachstan, netels uit Polen en rozebottel en jeneverbes uit Macedonië. Pilotprojecten in India, Brazilië, Lesotho en Georgië die nog onder het oorspronkelijke initiatief "Saving plants that save lives and livelihoods" van WWF, TRAFFIC, IUCN en BFN werden opgestart, lopen nog steeds. Projecten in Vietnam, Ecuador, Marokko, Libanon, Slovenië en Tsjechië werden in 2012 door de FairWild Foundation opgezet. Nog elders lopen prospecties en audits.

"De voordelen van het label voor de plukkers zijn alvast duidelijk", stelt Bryony Morgan. "De prijs die ze krijgen voor hun producten is hoger en stabiel. Bovendien is er de premie. In het project in Bosnië-Herzegovina ging die naar de aankoop van een tandartsstoel en in Kazachstan werden de huizen opgeknapt en verzamelt men nu het zoethout onder grote zeilen en paraplu's in plaats van in de felle zon. In een project in Vietnam staken de plukkers 10% van hun inkomsten in een gemeenschapsfonds. De helft daarvan werd besteed aan droogrekken voor kruiden, de andere helft schonken ze aan families van niet-plukkers zodat de hele gemeenschap mee profiteerde van de economische voordelen die wilde plantensoorten bieden."

Soms zorgt het label ook voor een opening naar nieuwe markten en mogelijkheden. Zo werd in Cambodja een plan opgezet voor betere oogst- en droogtechnieken van twee lokale medicinale planten. Daardoor kunnen zij nu effectief op de markt worden gebracht en voor extra inkommen zorgen. Een ander interessant gegeven is het feit dat sommige bedrijven de principes en standaarden in hun hele keten gaan toepassen. Bryony Morgan geeft het voorbeeld van Martin Bauer GmbH, de grootste Europese handelaar in kruidenthee. Die gebruikt een aantal gelabelde ingrediënten, maar heeft de duurzame principes van FairWild in de algemene standaard van zijn bedrijf geïntegreerd: langetermijnovereenkomsten, eerlijke en stabiele prijzen, goede werkomstandigheden, geen kinderen die plukken, enz...

Uitdagingen

Er ontwikkelt zich een positieve dynamiek rond het label FairWild, maar dat betekent niet dat er geen problemen zijn.

Bryony Morgan daarover: "De grootste bottleneck bij organisaties van plukkers of bedrijven die voor het FairWild-label willen gaan, is de ondersteuning en kennisoverdracht ter plaatse. Net zoals bij de biologische certificering moet er een hele structuur opgezet worden en komt er heel wat bij kijken. Zo moeten plukgebieden in kaart worden gebracht, een inventaris van de risico's moet worden opgesteld en plukkers moeten in ploegen worden onderverdeeld. Steun zoals die van TDC bij het cacao-project in Bolivia is in vele gevallen essentieel voor het slagen van het project.

Daarnaast hebben we ook al gezien dat gecertificeerde producenten er noodgedwongen terug uitstappen omdat ze niet voldoende kopers vinden. Met de Foundation leveren we momenteel dan ook heel wat inspanningen om de vraag vanuit de industrie naar gelabelde ingrediënten te verhogen. Zo zijn we in druk overleg met enkele bedrijven actief in cosmetica en essentiële oliën. In de Verenigde Staten en Canada zijn er al medicijnen met het FairWild-label op de markt.

Trade for Development Centre
Juli 2013



Cumaru in Brazilië, project in onderzoek Foto Juvenal Pereira WWF Brazil



BTC TRADE FOR DEVELOPMENT

WWW.BEFAIR.BE

**DE BELGISCHE
ONTWIKKELINGSSAMENWERKING .be**

BRONNEN

CITES: www.cites.org

Convention on Biological Diversity: www.cbd.int, www.plants2020.net

→ masterproef over het Nagoya-Protocol: http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/895/286/RUG01-001895286_2012_0001_AC.pdf

FairWild: www.fairwild.org

TRAFFIC: www.traffic.org

WWF: www.wwf.org

IUCN: www.iucn.org

Trade for Development Centre: www.befair.be

→ Fair wild: wild niet woest: http://www.befair.be/sites/default/files/all-files/brochure/FairWild_NL_0.pdf

→ Wilde cacao uit Bolivia: http://www.befair.be/sites/default/files/all-files/brochure/31_REPSA_NL_V2.pdf

De meningen die in deze publicatie naar voren worden gebracht zijn niet noodzakelijk de opvattingen van BTC of de Belgische Ontwikkelingssamenwerking.